

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ, ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ
ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Арт-терапія в роботі з дітьми з вадами розвитку

освітній ступінь _____ бакалавр _____

галузь знань _____ 01 Освіта / Педагогіка _____

спеціальність 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта,
016 Спеціальна освіта

освітня програма _____ усі освітні програми зі спеціальностей _____
(код і назва спеціальності)

тип дисципліни _____ вибіркова _____

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою загальної педагогіки, дошкільної,
початкової та спеціальної освіти
протокол № 8 від 8.01.2020р.

Завідувач кафедри доц. Іванова Д. Г.

ПОГОДЖЕНО:

Голова Ради з якості вищої освіти
педагогічного факультету

 к. пед. н. Сич Ю. І.

Розробник програми:

Холостенко Юлія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти

Рецензент програми:

Кічук Антоніна Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології

I. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	28	4
Модулів: 2	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120	20	8
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2-3	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр: 3-5	Семінарські заняття:	
	-	-
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне:	-	-
- самостійна робота:	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Арт-терапія в роботі з дітьми з вадами розвитку» є арт-терапевтичні технології в педагогічній діяльності.

Метою вивчення дисципліни є вивчення прикладних галузей застосування арт-терапії; засвоєння студентами знань про загальні основи арт-терапії і на цій основі здатних грамотно проектувати використання психотерапевтичних методик в роботі з дітьми з вадами розвитку. Загальний огляд теоретичних основ терапії за допомогою образотворчого мистецтва, узагальнений аналіз особливостей та виокремлення переваг арт-терапії як засобу адаптації дітей дошкільного віку до навчально-виховного процесу.

Передумови для вивчення дисципліни: «Педагогіка», «Психологія», «Дитяча психологія», «Дошкільна педагогіка».

Міждисциплінарні зв'язки з курсами «Педагогічні основи логопедичної гімнастики / Ігри в логопедичній роботі», «Педагогіка сімейного виховання / Технологія ігрової діяльності у ДНЗ».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Для вибіркових навчальних дисциплін

1. **Знання:** знати теоретико-методологічні питання арт-терапії; особливості проведення арт-терапевтичного процесу; фактори психотерапевтичного впливу в арт-терапії; специфіку проведення індивідуальної та групової арт-терапії; місце арт-терапії в системі психокорекційної допомоги дітям з проблемами в розвитку

2. *Уміння*: вміти вибирати види і форми арт-терапії адекватно ситуації, що склалася; використовувати корекційно-терапевтичний вплив методів арт-терапії: ізотерапії, фототерапія, музикотерапія, пісочна терапія, казкотерапія, лялькотерапія, драматерапія, ігротерапія.

3. *Комунікація*: використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з актуальних проблем арт-терапії; здатність генерувати нові ідеї й нестандартні підходи до їх реалізації (креативність); налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти.

4. *Автономність та відповідальність*: добирати оптимальні методи та ефективні форми і різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей дошкільного віку в процесі їхнього виховання, навчання і розвитку та в конкретних ситуаціях суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя з дітьми виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків; створювати позитивний імідж професії, її статусу в суспільстві.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Практичні	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Практичні	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Введення в теорію арт-терапії. Арт-терапевтичний процес та його опис	4	2	2	-	-	-	6	3	2	2	-	-	-	6
2.	Арт-терапія в системі психокорекційної роботи педагога з дітьми з вадами розвитку	4	2	2	-	-	-	6	3		2	2	-	-	-
3.	Основні форми арт-терапевтичної роботи педагога з дітьми з вадами розвитку	4	2	2	-	-	-	6	3	2	2	-	-	-	10
4.	Діагностичні можливості арт-терапії. Терапія дітей дошкільного віку методами арт-технік	4	2	2	-	-	-	6	3		2	2	-	-	-

5.	Ізотерапія. Психодіагностика засобами проективного малювання.	4	2	2	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	10
6.	Арт-терапевтичний інструментарій. Графічні арт-техніки. Робота з папером.	4	2	2	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	12
7.	Використання арт- технік в практиці казкотерапії	10	8	2	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	12
8.	Арт-техніки роботи з піском, глиною та іншими пластичними матеріалами	6	4	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
9.	Арт-техніки роботи з природними та синтетичними матеріалами.	6	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
10.	Лялькотерапія як метод арт-терапії	6	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		48	28	20	-	-	-	72	12	4	8	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Вступ до предмету. Теоретико-методологічні основи застосування методів арт-терапії

Поняття арт-терапії в психологічній науці. Предмет та завдання арт-терапії. Використання образотворчого мистецтва з психодіагностичною, психокорекційною та психотерапевтичною метою. Процедури арт-терапії. Основні функції та галузі використання арт-терапії. Історія розвитку арт-технік. Історія розвитку арт-терапії. Етапи виникнення і формування арт-терапії. Розвиток теоретичної бази арт-терапії через синтез різних психотерапевтичних течій. Переваги арт-технік в порівнянні з вербальними формами психокорекційної роботи. Відсутність обмежень у використанні арт-технік. Мобілізація творчого потенціалу людини.

Тема 2. Психодинамічна психотерапія. Аналітичні аспекти розуміння природи і механізмів образотворчого мистецтва

Основні положення теорії З. Фрейда. Механізми психологічного захисту та їх значення для діагностики клієнтів. Несвідоме і мистецьке фантазування. Метод вільних асоціацій. Психоаналітичний підхід К.Г. Юнга у вивченні

творчості. Метафора та архетипи в площині арт-терапії. Сучасні психоаналітичні концепції розвитку особистості. Теорія прив'язаності Боулбі. Психологічна природа і функції символу в арт-терапевтичній діяльності. Застосування мови символів.

Тема 3. Основні форми арт-терапевтичної роботи

Індивідуальна та групова арт-терапія. Художні форми роботи і арт-терапевтичні вправи в психологічному забезпеченні професійної діяльності психолога практика. Огляд дослідження застосування арт-терапії в психологічному забезпеченні професійної діяльності психолога-практика. Види арт-терапії: Ізотерапія, лялько терапія, казкотерапія, фототерапія, музикотерапія тощо. Обмеження в арт-терапії.

Тема 4. Діагностичні можливості арт-терапії. Терапія дітей з вадами розвитку

Оцінка діагностичних параметрів у арт-терапії. Арт-терапія та проєктивний малюнок. Метод творчих інсталяцій. Віннікот «Метод каракулей» Проєктивні методи. Способи інтерпретації психомалюнків в психодіагностиці. Класичні діагностичні засоби. Символізм кольору. Кольорова карта для арт-терапії. Інтерпретація ліній. Особливості арт-терапевтичної роботи з дітьми. Методичні підходи до арт-терапії дітей дошкільного віку.

Тема 5. Ізотерапія. Психодіагностика засобами проєктивного малювання

Загальні принципи використання психомалюнків. функції психомалюнків в арт-терапевтичній роботі. Принципи застосування малюнка у психодіагностиці. Проєктивні малюнкові методи. Способи інтерпретації психомалюнків в психодіагностиці. Класичні діагностичні засоби. Символізм кольору. Кольорова карта для арт-терапії. Інтерпретація ліній. Індивідуальні та групові форми використання психомалюнків у психокорекції. Специфіка використання психомалюнків в роботі з дітьми. Ігрові форми роботи.

Тема 6. Арт-терапевтичний інструментарій. Графічні арт-техніки. Робота з папером

Прийоми роботи з фарбами, олівцями, фломастерами та допоміжними засобами для них (пензлі, ролики, губки тощо); використання графічних арт-технік у психодіагностичній та психокорекційній роботі. Робота з кольорами. Інтерпретація кольорів в арт-терапії. Спонтанне малювання. Малювання способом відбитків. Арт-техніки роботи з папером. Принципи роботи з папером. Робота з кольоровим папером. Створення колажів.

Тема 7. Використання арт-технік в практиці казкотерапії

Принципи казкотерапії та способи використання у ній арт-технік. Казка як двері до колективного несвідомого, як спосіб контакту з дитячими ресурсами; як вказівка до дії; як засіб “обходу” опору. Архетип і символіка казки. Відомі

казкові персонажі, архетипічне значення образів. Казка як архетипічна метафора: діагностичні можливості. Діагностичні критерії в казці. Індивідуальна казкотерапія. Варіанти створення казок, їх діагностичне значення, шляхи інтерпретації. Складання казки метафори на замовлення клієнта. Групова казкотерапія. Конструювання казкових сюжетів у групі. Корекція та діагностика за допомогою казок при роботі в групі. Арт-техніки в психодіагностиці казкою:

Тема 8. Арт-техніки роботи з піском, глиною та іншими пластичними матеріалами

Історія виникнення піскової арт-терапії. Принципи піскової терапії. Подання інструкції при роботі з піском. Обладнання для роботи з піском. Піднос: форма, колір, розміри. Матеріали: пісок, вода, предмети пісочниці. Типи предметів, які використовуються в пісковій арт-терапії. Проективна психодіагностика в пісочниці (індивідуальна та групова форми). Карти піскової арт-терапії. Символіка відбитків на піску та форм з піску. Покази до застосування групової піскової арт-терапії. Основні психодіагностичні „мішені” в груповій роботі. Психокорекція в пісочниці (індивідуальна та групова форми). Прийоми обговорення. Основні способи гри з піском і водою. Психопрофілактика, розвиток і навчання в пісочниці. Робота з глиною, пластиліном. Принципи ліплення. Енергетичний аспект, аспекти екстеріоризації, самоутвердження, самовдосконалення. Етапи роботи з глиною для підвищення самооцінки. Стадії роботи з глиною. Знайомство з глиною. Підготовчі етапи у технології ліплення: вимішування глини, розкачування кулі, трансформація кулі в куб, виліплювання дірок в кубі. Навчання прийомам роботи з глиною. Прийоми роботи з глиною: занурення рук в глину, стискання, розтягування, витягування, розрив, проколювання, розкачування, прикріплення.

Тема 9. Арт-техніки роботи з природними та синтетичними матеріалами

Ознайомлення зі способами використання різних природних та синтетичних матеріалів у роботі з арт-техніками. Загальні принципи використання природних та синтетичних матеріалів. Мета застосування природних матеріалів в роботі з дітьми. Види природних та синтетичних матеріалів. Створення виробів з природних матеріалів . Мозаїки з зерен, з ракушок. Робота з овочами. Робота з тканиною. Робота з гудзиками. Робота зі шнурівками. „Малювання за допомогою клубка”. Робота з сірниками. Організація спільної зображувальної роботи в парах, що дозволяє розвивати комунікативні навички, досліджувати і коректувати соціальні ролі і звичні форми поведінки.

Тема 10. Лялькотерапія як метод арт-терапії

Загальна характеристика методу. Форми лялько терапії. Процес лялько терапії (виготовлення ляльок, використання ляльок для емоційного від реагування). Види ляльок для корекційної та розвивальної роботи з дітьми. Основні прийоми роботи із лялькою.

5.2. Тематика практичних занять.

Тема 1. Теоретико-методологічні основи застосування методів арт-терапії.

Тема 2. Психодинамічна терапія. Аналітичні аспекти розуміння природи і механізмів образотворчого мистецтва.

Тема 3. Основні форми арт-терапевтичної роботи.

Тема 4. Діагностичні можливості арт-терапії. Терапія дітей з вадами розвитку.

Тема 5. Ізотерапія. Психодіагностика засобами проєктивного малювання.

Тема 6. Арт-терапевтичний інструментарій. Графічні арт-техніки. Робота з папером.

Тема 7. Використання арт-технік в практиці казкотерапії.

Тема 8. Арт-техніки роботи з піском, глиною та іншими пластичними матеріалами

Тема 9. Арт-техніки роботи з природними та синтетичними матеріалами.

Тема 10. Лялькотерапія як метод арт-терапії.

5.3. Організація самостійної роботи студентів.

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	20	20	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4	4	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: <ul style="list-style-type: none">- опрацювання наукових статей;- конспект першоджерел- підготовка реферату;- підготовка до презентації результатів дослідження.	14 20 4 10	24 24 8 20	Анотації наукових статей Конспект Реферат Презентація
	Разом	72	108	

Тематика індивідуальних завдань

Перелік наукових статей для самостійного опрацювання

1. Вознесенская Е. Л. Особенности и перспективы развития арт-терапии в Украине. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Вип. 95: Арт-педагогіка та арт-терапія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Т. 108. С. 19-24.
2. Іванова В. Л. Арт-терапія: проблеми становлення і розвитку. *Педагогічні науки* : Збірник статей. Випуск 108-95. С. 43-46.
3. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапії : підходи, діагностика, система занять. СПб. : Речь, 2003. 256 с.
4. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. URL : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.

Тематика рефератів

1. Використання мистецтва у системі психолого-педагогічної роботи з дітьми з вадами розвитку.
2. Арт-технології в підготовці фахівців допомагають професій.
3. Музикотерапія в корекції емоційних розладів у дітей з проблемами розвитку.
4. Танцетерапія як засіб корекції проблем в комунікації.
4. Арт-техніки в роботі з сім'єю.
5. Лялькотерапія (маріонетка) в роботі над образом «Я» дитини.
6. Арт-терапія в системі психокорекційної допомоги дитині з проблемами розвитку.
7. Психотерапевтична робота зі страхами методами арттерапії.
8. Арт-терапія в роботі з психосоматичними розладами.
9. Арт-терапія в роботі з травмою і кризовими станами.
10. Арт-терапія в лікуванні залежностей та співзалежності.
11. Арт-терапія в роботі з дітьми та підлітками.
12. Арт-терапія в корекції дитячо-батьківських відносинах.
13. Робота з групою у арт-терапії.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю*: практичні заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю*: модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю*: залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою та першоджерелами, а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату та його презентації.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Переваги арт-технік в порівнянні з вербальними формами психокорекційної роботи.
2. Основні фактори психотерапевтичного впливу в арт-терапії.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.

3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Анотування наукових статей	5
Конспект першоджерел	5
Реферат	5
Презентація	5

Критеріями оцінювання *анотацій наукових статей* є вміння студента стисло визначати ключові позиції, які викладені автором у статті. Критеріями оцінювання роботи з *першоджерелами* є здатність студента тезово розкрити зміст запропонованого матеріалу. Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА
Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор), веб-сервіс Google Classroom.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Артпедагогика и арт-терапия в специальном образовании / под ред. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2001.
2. Грегг М. Тайный мир рисунка / М. Грегг. - СПб.: Деметра, 2003.
3. Зинкевич – Евстигнеева Т.Д. Психодиагностика через рисунок в арт-терапии / Т.Д. Зинкевич – Евстигнеева, Д. Кудзилов. - СПб., Речь 2003.
4. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми / М.В. Киселева. - СПб.: Речь, 2006.
5. Копытин А. И. Основы арт-терапии / А. И. Копытин. - СПб.: Лань, 1999.
6. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии. - СПб.: Питер, 2002.
7. Короткова Л.Д. Арттерапия для дошкольников и младшего школьного возраста / Л.Д. Короткова. – СПб.: Речь, 2001.
8. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика / Лебедева Л.Д. - СПб.: Речь, 2003.
9. Мардер Л. Цветной мир. Групповая арт-терапевтическая работа с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. М.: Генезис, 2007.
10. Мухина В.С. Использование детских рисунков в целях диагностики. М., 1976.
11. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. СПб.: Питер, 2001.

10.2. Допоміжні джерела

1. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д, Грабенко Т.М. Чудеса на песке. - СПб.: Речь, 2007. -340 с.
2. Вачков И. В.. Введение в сказкотерапию. - М.: генезис, 2011. - 288 с.
3. Киселева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. СПб.: Речь, 2007. - 336 с.
4. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий. - СПб.: Речь, 2005. - 101 с.
5. Копытин А.И. Руководство по групповой арт-терапии. - СПб.: Речь,2003. - 320 с.
6. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. -СПб.: Речь, 2005.
7. Наговицын А. Е., Пономарева В. И. Атлас сказочного мира. - М.: Генезис, 2011. -320 с.
8. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия. - М.: Владос, 1999. - 176 с.
9. Шиманская А. Сказки на песке. - СПб.: Речь, 2010. - 224 с.
10. Штейнхард Л. Юнгианская песочная терапия. - СПб.: Питер,2001. - 320 с. Шушарджан С. В.

11. Руководство по музыкотерапии. - М.: Медицина, 2005. - 480 с.

10.3. Интернет-ресурсы

1. <http://www.koob.ru/>
2. http://www.syntone.ru/library/books/?part_id=14
3. http://www.log-in.ru/books/art_terapiya/
4. <http://kak-meditirovat.info/skachat/muzyika-dlya-meditatsii.html>
5. <http://www.symbolarium.ru/index.php>
6. http://www.koob.ru/vasina/art_albom_vzrosliy

11. ДОПОВНЕННЯ ТА ЗМІНИ, ВНЕСЕНІ ДО РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ В 20__ / 20__ Н.Р.¹

¹ Доповнення та зміни до робочої програми додаються на окремому аркуші, затверджуються на засіданні кафедри до початку навчального року